

«ŽENSKI SUD» : RAZLIKA IZMEĐU PRAVDE I PRAVEDNOSTI

ŽENSKA STRANA PRAVDE: VRIJEME JE ZA ISTINU

Nakon pet godina priprema u Sarajevu je održan ŽENSKI SUD, serija javnih svjedočenja o tome kako raspad jedne zemlje ostavlja duboke ožiljke na životima ljudi; cilj je bio otvoriti proces stvaranja novih modela pravde, daleko od sudnica i institucija

Po prvi put na tlu Europe, u Sarajevu je od 7. do 10. maja održan *Ženski sud*. Ovakvi sudovi se organizuju više od dvadeset godina širom svijeta. U formi u kojoj se desio u Sarajevu, predstavljen je kao «*prostor za glasove, za svjedočenja žena o svakodnevnom iskustvu nepravdi pretrpljenih tokom rata i sada, u miru*». Tokom tri dana, u pet odvojenih sesija, žene sa postjugoslovenskih prostora sklapale su sliku raspada jedne zemlje i posljedica tog procesa.

KREIRANJE VLASTITOG MODELA

Charlotte Bunch, profesorica, aktivistkinja i jedna od inicijatorki Američkog pokreta za ljudska pravda, pratila je rad Suda kao članica *Međunarodnog sudskog vijeća*. Kaže kako su joj svjedočenja dala sliku koliko duboko je raspad Jugoslavije, i ratovi koji su uslijedili, potresao ljude u regionu. «**I taj osjećaj je tako živ, prisutan, i još uvijek pogađa stanovništvo. I to ne samo lična patnja kroz koju su neki prošli, nego i sam raspad zemlje, ekonomske nedaće i politička propast. Nisam do sada shvatala koliko je to duboko prisutno ovdje. Mislim da je zadržavajuće koliko su žene uspjele uraditi uprkos svemu, približiti se i pronaći zajedničke ciljeve.**» **Staša Zajović**, koja je na čelu organizacije *Žene u crnom* koja je i koordinirala cijeli događaj i njegovu pripremu, kaže da ono što se dešavalo u Sarajevu nije kraj procesa, «**nego podsticaj da se iz feminističke perspektive nastavi sa kreiranjem novih modela pravde. To je, pre svega, obaveza prema svedokinjama, ali i izraz naše odgovornosti prema ogromnom teretu nedavne prošlosti.**»

Prvi Ženski sud je održan 1992. u Pakistanu i do sada je organizovan oko četrdeset puta u raznim zemljama, uglavnom u Aziji i Africi. Na zapadu, pak, od 1976. postoji institucija *Ženskog tribunala*, a prvi je održan u Bruxellesu i do sada ih je bilo desetak širom Europe, Azije i SAD-a. Ideja o Ženskom sudu na Balkanu rodila se u Sarajevu prije petnaest godina. Predložila ju je **Žarana Papić**, aktivistkinja iz Beograda, zajedno sa **Corinne Kumar**, koordinatoricom globalnog pokreta Ženskih sudova. Dvije godine kasnije, Papić je preminula i ideja o Ženskom

sudu je utihnula. Ponovo su je pokrenule *Žene u crnom*, 2006., nakon smrti **Slobodana Miloševića**, no tek od 2008. počinju neformalni sastanci aktivistkinja u regionu, a 2010. konkretni planovi za održavanje prvog Suda.

Staša Zajović kaže kako je proces trajao dugo iz više razloga: **«A možda je osnovni što smo odlučili uhvatiti se u koštac sa ozbiljnim izazovom da ne kopiramo nikakve modele nego kreiramo svoj.»** Tokom skoro pet godina priprema, radilo se na edukaciji ne samo o tome šta jeste Ženski sud, nego i upoznavanja s idejom feminizma, feminističke pravde, alternativnih modela pravde. Sve žene koje su se željele uključiti također su morale učiti o ženskoj solidarnosti. **«Najvažniji dio je bio kako preživele, koje su bile objekat nasilja, pretvoriti u subjekat, akterke, protagonistkinje jednog procesa. Kako ih naučiti da vode čitav proces, a da pri tome stalno prilagođavaš model potrebama i htenjima žena. To je zahtevalo obimne programe političkog obrazovanja i razjašnjavanja feminističkog procesa odgovornosti. Imale smo kurseve o teoriji Hannah Arendt, imale smo šesnaest diskusionih kružoka po ugledu na kružoke iz 1968. godine. Ustvari smo kombinovali mnoge vrste znanja. To znači da smo se ozbiljno pripremale. I onda je bilo zanimljivo videti kako te teorijske tekstove doživljavaju žene kroz svoje vlastito iskustvo»**, pojašnjava Zajović.

Svjedokinje koje su se pojavile u Sarajevu, njih više od četrdeset, tokom ovog procesa počele su shvatati kako je njihovo iskustvo i informacija o onome što su preživjele znanje koje trebaju prenijeti dalje, i svjesne toga su i govorile javno. Svaka je pričala tek desetak minuta, koncentrišući se na srž problema, opisujući svoje reakcije način na koji im je aktivizam pomogao da počnu potragu za eventualnim rješenjima. Zajedno su isplele priču o tome koliko je bitno osnaživati ženu da preuzme aktivnu ulogu u društvu.

PRIČA NA PRIČU

Jedna od njih je bila i **Mejra Dautović** iz Prijedora, koja je otvorila Sud u Sarajevu. Prije ovog, Mejra je svjedočila na Ženskom sudu u Capetownu, Južnoafrička Republika, kada je pričala kako je tokom rata u Bosni izgubila sina i kćerku. Svjedočila je i u Haagu. Ali je ovo, kako je rekla, za nju važnije iskustvo. **«Ovdje sam danas da se istina čuje i da se zna da u MKSJ svjedok priča samo po pitanjima. Ovdje je prostor za istinu i molim sve žene da kažu šta znaju»**, pozvala je Mejra upozoravajući ih da će biti teško pričati pred punom salom (više od 500 učesnika u ovom slučaju), da će biti emocija, suza, ali **«mi smo snažne i jake i to možemo»**. I onda su krenule priče, jedna za drugom. Neke dobro poznate, ali neke o kojima se vrlo rijetko, gotovo nikako, ne govori u javnosti.

Prva svjedokinja je bila **Jelena Baketa** iz Lovasa u Hrvatskoj, koja je u ratu izgubila tri sina. **«Trebala bi se saznati istina i da budemo dobri kao što smo nekada bili. Dok se ne sazna istina, nema povjerenja»**, poručila je. Žene Srebrenice pričale su slično. **Zumra Šahomerović** je govorila kako se još uvijek teško nosi sa gubitkom najmilijih u julu 1995. godine. **«Teško je u ovom životu. Susrela sam se sa ekshumacijama, identifikacijama, pokopima, susrela sam se sa jednom velikom nepravdom koja me prati već dvadeset i tri godine. Doživjela sam etničko čišćenje, progon i genocid. I pitam se zašto?»** Pričale su žrtve silovanja, među kojima i

žena koja je višestruko silovana kada je imala samo petnaest godina, žene koje su protjerane iz svojih kuća, koje su kao djeca, u ratu, ostale bez porodice... Svjedočile su i o nasilnoj mobilizaciji i odvođenju njihove djece u ratove u koje nisu željeli da idu. Među njima je bila i **Ljubica Anđelić** iz Novigrada, u Istri, koja je ponovila ono što je govorila devedesetih: **«Ja nisam svog sina rodila ni za jednu državu»**, i dobila je veliki aplauz za te riječi.

Svjedokinje iz Srbije ispričale su priče o kojima se u javnosti malo zna. Zajović kaže kako su još tokom priprema primijetile razliku među ženama u kontekstu u kojem im se dešavalo ono što su prošle. **«U Srbiji se žene nisu usuđivale govoriti o onom što im se dešavalo, jer su smatrale da je to drugorazredno u odnosu na razmere zločina u drugim državama. Imale su u vidu odakle dolaze, iz države koja je proizvela toliku patnju, i trebalo je puno raditi na toj krivici, stanju nelagode. Žene iz BiH i Hrvatske, recimo, nisu znale šta se dešavalo u Srbiji, o prisilnoj mobilizaciji i ostalom.»** Stidljivo je svoju priču ispričala **Ljubica Jakovljević** iz Bele Reke kod Šapca, kojoj su sina ubili dok je služio vojsku na Topčideru, zato jer je vidio **Ratka Mladića** kada se tu krio. **Lidija Radučević** iz Kraljeva svjedočila je kako je mužu rekla da ako ode u rat, ne treba da se vraća kući. **«On mi je rekao da će ga odvesti u zatvor. Ja sam mu rekla da ću onda barem deci moći da pričam da je tata bio u zatvoru jer nije hteo da ubija druge ljude.»**

BEZUSLOVNO PRIZNANJE KRIVICE

Nakon ratova, nisu prestala zlostavljanja svih građana, a najviše su ostale izložene žene. Priče obespravljenih radnica koje su se čule na Ženskom sudu bile su šokantnije od ratnih priča. **«Radnice su drugi kontekst i iz njihovih priča vidimo kontinuum nasilja kao i da je socijalni rat nastavak oružanog sukoba, te da je ratno profiterstvo direktno vezano za siromaštvo. Te uzročno- posledične veze su nam bile bitne kako bi preko njih razbijali dominantne stereotipe»**, kaže Zajović. **Vesna Đorđević** iz Zrenjanina ispričala je priču o radnicama-robinjama u domaćim tvornicama, koje bivaju prisiljene da ne rađaju djecu ako žele zadržati posao, koje rade za mizerne plate, kojima se prijete otkazom i za najmanju «neposlušnost» prema «gazdama». **«U nekim fabrikama radnicima nije dozvoljeno da tokom radnog vremena odu u toalet više od dva puta, a žene tokom mjesečnice moraju nositi crvene trake oko ruke»**, samo je dio užasa o kojem je svjedočila.

Nakon tri dana svjedočenja, Međunarodno vijeće, u kojem su pored Bunch bile i **Vesna Rakić** i **Latinka Perović** iz Srbije, **Gorana Mlinarević** iz BiH, **Kristen Cambell** iz Velike Britanije, **Dianne Otto** iz Australije, te **Vesna Teršalić** iz Hrvatske, usaglasilo je preliminarnu odluku i preporuke, te odalo priznanje **«hrabrosti i iskrenosti svjedokinja»**. *«One su prvo bile nevidljive, onda žrtve ili neka vrsta sudskog dokaza, a sada su progovorile»*, zaključilo je Vijeće. Svjedočenja su nazvana **«važnim dokazom konteksta u kojem su zločini činjeni, i čine još uvijek, te su ključni dokazi postojanja sistema kriminaliteta»**.

Na osnovu iskaza svjedokinja zaključeno je kako za masovna kršenja ljudskih prava odgovornost snose oni koji su činili ratne zločine, ali i političko i vojno rukovodstvo, intelektualna elita, ali i mediji i profesionalci, **«koji su koristili svoje vještine i pozicije moći da stvore nepravdu»**.

Među krivcima su i ratni profiteri, viši javni službenici i lideri, ali i međunarodna zajednica, jer nisu uradili dovoljno da zaštiti civile. **«Države regiona odgovorne su za pripremanje, izvršavanje i prikrivanje opisanih zločina i moraju javno i jasno i bezuslovno to priznati»**, zahtijeva Ženski sud, ukazujući i na odgovornost građana koji nisu uradili ništa da zaštite druge i spriječe zločine, te vjerskih lidera i zajednica. **«Za ekonomske zločine krive su korporacije proistekle iz ratnog profiterstva»**, zaključeno je uz poziv na poništenje kriminalnih privatizacija javnih dobara u regionu.

«Iskustvo Ženskog suda jako je bitno i važno ga je prenijeti dalje», kaže Bunch nakon donošenja preporuka: **«Ovo je historija koja se dešava. Žene koje su došle ovdje, različitih su nacija i zajedno su uradile nešto što njihove vlade i dalje ne mogu. Čak ni nevladine organizacije ovdje to ne uspijevaju. Tako da je dobro da žene preuzimaju vodstvo i kažu da mora postojati drugi način na koji se može doći do istine i pomirenja.»**

DUBOKA TUGA

«Postoji potreba da se pravnici dobro zamisle nad kreiranjem novih vidova kažnjivosti»

Staša Zajović insistira na postojanju razlike između pravde i pravednosti: **«Postoji potreba da se ne samo krivično gone pojedinci nego da se sankcionišu generatori nasilja, a to su države i institucije i intelektualna elita. Postoji potreba da se pravnici dobro zamisle nad kreiranjem novih vidova kažnjivosti. Mora se uzeti u obzir da amnestiranje država proizvodi ponavljanje rata. Mora se primetiti da postoji duboka tuga zbog odsustva empatije šire društvene zajednice prema ženama, zbog eksploatacije njihove nesreće, zlupotrebe od strane društva, države i elita.»** Na osnovu svjedočenja na Ženskom sudu organizatori planiraju izdati knjigu i uraditi dokumentarni film, kreirajući tako paralelnu historiju sadašnjosti, sa nadom da to može donijeti više pravičnosti. **«Vrijeme je da mi kažemo svoju istinu»**, riječi su jedne od svjedokinja Ženskog suda.